

Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na gospodarkę kraju przyjmującego

<https://doi.org/10.33141/po.2003.03.04>

Andrzej Limański

Przeгляд Organizacji, Nr 3 (758), 2003, ss. 17-20

www.przeглядorganizacji.pl

Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Wraz z rosnącą internacjonalizacją procesu gospodarowania coraz większego znaczenia zaczęły nabierać międzynarodowe przepływy czynników produkcji. Odnosi się to w szczególności do eksportu kapitału, którego wywóz w drugiej połowie XX wieku osiągnął niespotykaną wcześniej dynamikę, przewyższającą w wielu latach tempo wzrostu eksportu towarów. Pojawily się nowe formy przepływów kapitału, które objęły swym zasięgiem praktycznie cały świat.

Z teoretycznego punktu widzenia inwestycje zagraniczne dzieli się na inwestycje portfelowe (pośrednie) i inwestycje bezpośrednie. Inwestycje portfelowe to długookresowe lokaty w zagranicznych papierach wartościowych, a zwłaszcza w obligacjach i akcjach. W XIX wieku i na początku XX wieku inwestowanie w obligacje było najważniejszą formą wywozu kapitału. Jednak w drugiej połowie XX wieku wywóz kapitału za pośrednictwem kupna obligacji odgrywał znacznie mniejszą rolę. W chwili obecnej dominującą formę zagranicznych inwestycji portfelowych stanowi zakup akcji zagranicznych przedsiębiorstw. Aktualnie znacznie ważniejszą formą wywozu kapitału są inwestycje bezpośrednie, które można zdefiniować jako podejmowanie od podstaw samodzielnej działalności gospodarczej za granicą lub też przejmowanie kierownictwa już istniejącego przedsiębiorstwa. Kierowanie działalnością gospodarczą za granicą jest cechą odróżniającą inwestycje bezpośrednie od inwestycji portfelowych. W tych drugich podmiot wywozący kapitał wprawdzie także inwestuje w działalność gospodarczą, ale nie obejmuje pakietu akcji wystarczającego do jej kontrolowania. W praktyce ściśle różniczenie między inwestycjami bezpośrednimi i portfelowymi jest bardzo trudne, czasem wręcz niemożliwe, gdyż obie formy kapitału w dużym stopniu tworzą kapitał akcyjny. Wspólną cechą obu tych form wywozu kapitału jest to, że zarówno inwestycje portfelowe, jak i bezpośrednie prowadzą do zaangażowania wywiezionych środków w działalność gospodarczą. Należy ponadto pamiętać, że oprócz międzynarodowego przepływu kapitału w postaci inwestycji portfelowych i bezpośrednich, są jeszcze inne formy, np. lokaty na rynku walutowym, kredyty handlowe, kredyty finansowe¹⁾.

Ostatnia dekada minionego stulecia charakteryzowała się znaczną dynamiką światowych przepływów kapitałowych. Z danych UNCTAD (United Na-

tions Conference on Trade and Development) wynika, że łączna wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w świecie wyniosła w 2000 roku ponad 1270 mld USD, podczas gdy w 1993 roku wynosiły one 192 mld USD. Większość BIZ wypływa, jak i napływa do krajów wysoko rozwiniętych i koncentruje się w Europie Zachodniej, USA i Japonii. Jest to szczególnie widoczne w eksporcie, w którym na kraje uprzemysłowione przypada około 95% skumulowanych inwestycji. W imporcie pozycja tej grupy krajów jest wprawdzie wyraźnie mniejsza, ale także bardzo wysoka (około 80%)²⁾.

W literaturze ekonomicznej znaleźć można wiele opracowań zajmujących się wpływem BIZ na gospodarkę kraju przyjmującego. Wprawdzie dominuje pogląd, iż BIZ są czynnikiem przyspieszającym rozwój gospodarczy krajów, do których te inwestycje napływają (zwłaszcza krajów słabiej rozwiniętych), to z drugiej wyrażane są także liczne obawy co do ich rzeczywistego wpływu na tworzenie warunków trwałego wzrostu gospodarczego, tego, czy inwestycje te mają prorozwojowy i proekologiczny charakter, w jakim stopniu angażują krajowy potencjał intelektualny oraz jakie są rzeczywiste intencje i cele inwestorów zagranicznych. Przykładowo, Ph. Kotler, S. Jatusripitak i S. Maesincee stwierdzają, że BIZ mają duży wpływ na tworzenie bogactwa w gospodarce, w której działają. W znacznym stopniu oddziałują na poziom zatrudnienia w goszczącym je kraju, na strukturę czynników produkcji, strukturę rodzimego przemysłu, a także na bilans handlu zagranicznego. Zagraniczne inwestycje przyczyniają się do wypełniania wielu luk w gospodarce kraju przyjmującego:

- luki „zasobów”, tj. luki pomiędzy pożądanym poziomem inwestycji a wysokością oszczędności krajowych;
- luki „wymiany zagranicznej”, tj. luki pomiędzy potrzebami w zakresie wymiany a dochodami netto uzyskanymi z eksportu;
- luki w „zarządzaniu i umiejętnościach”, polegającej na dostarczeniu pozytywnych i efektywnych wzorów w zakresie przedsiębiorczości i zarządzania;
- luki „wydajności”, polegającej na zmuszeniu przedsiębiorstw rodzimych do większej efektywności i innowacyjności;
- luki „podatkowej” – podatki płacone przez inwestorów zagranicznych umożliwiają rządowi kraju

Tab. 1. Korzyści i zagrożenia wynikające z bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla kraju przyjmującego

	Korzyści	Zagrożenia
Ogólne (ogólnogospodarcze i społeczne)	<ul style="list-style-type: none"> ● łagodzenie krajowych barier wzrostu, wynikających z niedoboru kapitału ● umacnianie pieniądza krajowego ● ułatwianie dostępu do kredytów zagranicznych ● presja na stabilność i przejrzystość polityki gospodarczej, w tym zwłaszcza podatkowej ● presja na przejrzystość, stabilność i jakość infrastruktury prawnej ● rozwój infrastruktury informacyjnej, komunikacyjnej i finansowej ● zwiększenie wpływów budżetowych ● wzrost zatrudnienia i wydajności pracy ● promocja pozytywnych wzorców kulturowych i wzorców konsumpcji ● poprawa wizerunku kraju i jego pozycji w międzynarodowych rankingach 	<ul style="list-style-type: none"> ● ograniczanie suwerenności i skuteczności krajowej polityki makroekonomicznej ● napływ kapitału spekulacyjnego ● napływ i pranie „brudnych pieniędzy” ● unikanie przez inwestorów zagranicznych płacenia podatków (zwłaszcza przy niesprawności systemu podatkowego) ● redukcje zatrudnienia ● osłabianie pieniądza krajowego ● ryzyko napływu „brudnych” i przestarzałych technologii ● upowszechnianie negatywnych wzorców kulturowych i wzorców konsumpcji ● osłabianie motywacji i determinacji do powiększania krajowych oszczędności oraz pozyskiwania wewnętrznych źródeł kapitału
Obroty zagraniczne	<ul style="list-style-type: none"> ● poprawa salda obrotów bieżących ● wzrost eksportu i poprawa salda bilansu handlowego ● wzrost konkurencyjności gospodarki ● poprawa <i>terms of trade</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● wzrost importu ● pogarszanie się salda bilansu handlowego i płatniczego ● pogarszanie się <i>terms of trade</i>, zwłaszcza jeśli firmy zagraniczne w niewielkim stopniu korzystają z dostaw krajowych i dokonują transferu znacznej części zysków
Nauka i technika	<ul style="list-style-type: none"> ● rozwój sfery naukowo-badawczej ● transfer myśli naukowo-technicznej, nowoczesnych technologii, w tym proekologicznych ● podnoszenie kwalifikacji kadr krajowych 	<ul style="list-style-type: none"> ● likwidowanie bądź redukcje krajowego zaplecza badawczo-rozwojowego ● transfer wysoko kwalifikowanej kadry krajowej do central firm zagranicznych ● przywiązywanie niewielkiej wagi do szkolenia kadr krajowych oraz rezerwowanie stanowisk kierowniczych dla kadry z kraju pochodzenia kapitału zagranicznego
Przedsiębiorstwa krajowe	<ul style="list-style-type: none"> ● wzrost kooperacji przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym z firmami krajowymi i zwiększenie rynków zbytu dla firm krajowych ● pozyskiwanie nowych zagranicznych rynków zbytu ● ograniczanie roli monopolu krajowych i negatywnych skutków ich funkcjonowania dla efektywności ● transfer wzorców i stylów pracy oraz umiejętności menedżerskich 	<ul style="list-style-type: none"> ● ryzyko stosowania nieuczciwej konkurencji w stosunku do firm krajowych, co może prowadzić do ich upadłości ● ryzyko ustanowienia przez firmę zagraniczną lokalnego monopolu ● transfer zysków ● wypieranie z rynków zagranicznych krajowych producentów ● absorpcja przez kapitał zagraniczny krajowych zasobów kredytowych, co może ograniczać ich dostępność dla firm krajowych

Źródło: opracowanie na podstawie: E. MAĆZYŃSKA, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Światowe i lokalne czynniki determinujące*, „Ekonomista” 1999, nr 1–2, s. 88–90.

przyjmującego BIZ koncentrowanie publicznych zasobów finansowych na finansowaniu projektów rozwojowych

Z drugiej strony wspomniani autorzy wskazują, iż napływ inwestycji zagranicznych jako metoda eliminacji luk jest przedmiotem wielostronnej krytyki z różnych punktów widzenia, w tym:

- ekonomicznego – zmniejszenie stopy oszczędności i inwestycji krajowych;
- socjologicznego – faworyzowanie niewielu dobrze opłacanych, zatrudnionych w nowoczesnym sektorze pracowników;
- technologicznego – możliwość zastąpienia stanowisk pracy wymagających wiedzy technicznej stanowiskami wymagającymi jedynie pracy ręcznej;
- fiskalnego – wysokość podatków płaconych przez inwestorów zagranicznych może być niższa od przy-

znanych im w danym kraju świadczeń, np. wysokich subsydiów z tytułu inwestycji;

- politycznego – możliwość wywierania wpływu na decyzje polityczne kraju przyjmującego inwestycje;
- etycznego – wytwarzanie „niewłaściwych” produktów – głównie na potrzeby lokalnych elit³⁾.

E. Maćzyńska analizując potencjalne korzyści i zagrożenia wynikające z BIZ rozpatruje je w następujących płaszczyznach: ogólnej (ogólnogospodarczej i społecznej), obrotów zagranicznych, nauki i techniki, a także przedsiębiorstw krajowych, co przedstawia tabela 1.

Spośród państw Europy Środkowej i Wschodniej największe zainteresowanie inwestorów zagranicznych skupiło się od początku lat 90. na krajach należących do Grupy Wyszehradzkiej, w tym Polsce. Według danych Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicz-

Tab. 2. Rozkład branżowy bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1997–2001

Rodzaj działalności	1997 r.	1999 r.	2001 r.
Działalność produkcyjna	62,4%	49,2%	41,2%
Pośrednictwo finansowe	17,7%	22,4%	23,1%
Handel hurtowy i detaliczny, naprawy	8,0%	9,7%	11,4%
Budownictwo	3,1%	5,5%	5,2%
Transport i łączność	4,2%	5,4%	10,7%
Działalność usługowa komunalna i indywidualna	2,0%	4,5%	3,1%
Hotele i restauracje	1,7%	1,2%	1,2%
Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę	0,5%	1,3%	2,8%
Obsługa nieruchomości, działalność związana z prowadzeniem interesów	0,2%	0,5%	1,2%
Górnictwo i kopalnictwo	0,1%	0,2%	0,2%
Rolnictwo	0,1%	0,1%	0,1%

Źródło: opracowanie na podstawie danych PAIZ.

nych (PAIZ) w 2001 roku strumień BIZ w Polsce wyniósł 7,1 mld USD. Zasoby BIZ na koniec grudnia 2001 roku wynosiły 56,9 mld USD, w tym inwestycji dużych, tj. powyżej 1 mln USD – 53,2 mld USD⁴⁾.

W opracowaniach dotyczących BIZ często jako ważny czynnik oddziałujący na rozwój gospodarki kraju przyjmującego wskazuje się strukturę branżową BIZ, która bezpośrednio rzutuje na poziom technologii wprowadzanych wraz z inwestycjami zagranicznymi. W ujęciu branżowym dominująca część BIZ w Polsce lokowana jest w tradycyjnych gałęziach gospodarki krajowej. Dominują przemysły związane z działalnością produkcyjną. Sektory, do których docierają naj-

większe strumienie BIZ, są pracochłonne i materiałochłonne, oparte często na niskoefektywnych technologiach. Niski jest natomiast udział inwestycji w branżach kapitałochłonnych, opartych na technologiach zaawansowanych i innowacyjnych. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę na pozytywne zjawisko polegające na tym, że procentowy udział działalności produkcyjnej w skumulowanych zasobach BIZ w Polsce z roku na rok maleje. W 1997 roku wyniósł on 62,4%, w 1999 roku – 49,2%, a w 2001 roku – 41,2%. W omawianym okresie wzrastało zainteresowanie kapitału zagranicznego inwestycjami w pośrednictwo finansowe, handel, budownictwo, transport i łączność. Ten-

Tab. 3. Lokalizacja największych inwestorów zagranicznych w Polsce w latach 1998–2001

Województwo	Grudzień 1998 r.		Czerwiec 2001 r.		
	Liczba lokalizacji	%	Liczba lokalizacji	%	Dynamika przyrostu (XII 1998=100%)
Mazowieckie	449	24,5%	582	27,1%	129,5%
Śląskie	231	12,6%	266	12,4%	115,2%
Wielkopolskie	216	11,8%	237	11,0%	109,7%
Dolnośląskie	153	8,3%	175	8,1%	114,4%
Pomorskie	139	7,6%	144	6,7%	103,6%
Małopolskie	101	5,5%	125	5,8%	123,8%
Łódzkie	109	5,9%	119	5,5%	109,2%
Kujawsko-pomorskie	76	4,1%	86	4,0%	113,2%
Zachodniopomorskie	72	3,9%	83	3,9%	115,3%
Lubelskie	48	2,6%	59	2,7%	122,9%
Podkarpackie	48	2,6%	57	2,7%	118,8%
Lubuskie	40	2,2%	51	2,4%	127,5%
Świętokrzyskie	44	2,4%	47	2,2%	106,8%
Warmińsko-mazurskie	43	2,3%	47	2,2%	109,3%
Opolskie	35	1,9%	39	1,8%	111,4%
Podlaskie	30	1,6%	32	1,5%	106,7%

Źródło: opracowanie na podstawie danych PAIZ.

dencja ta jest pozytywna, ponieważ może wskazywać na przesunięcie zainteresowania inwestorów w stronę sektorów charakterystycznych dla krajów rozwiniętych (tabela 2).

Analizując napływ BIZ do Polski, należy zwrócić również uwagę na fakt, iż kapitał zagraniczny w nierównomiernym stopniu wpływa na potencjalny rozwój różnych regionów naszego kraju. Wraz z napływem BIZ postępowała wyraźnie jego koncentracja w najbardziej uprzemysłowionych częściach Polski. Preferowane lokalizacje to duże aglomeracje: Warszawa, Katowice, Poznań, Wrocław, Szczecin. Stąd i województwa, w których zlokalizowane są te aglomeracje, mają relatywnie najwięcej firm z kapitałem zagranicznym przekraczającym 1 mln USD. W połowie 2001 roku co czwarta taka firma (27,1%) zlokalizowana była w województwie mazowieckim, 12,4% w województwie śląskim, 11,0% w wielkopolskim, a 8,1% w dolnośląskim. Najmniej firm z kapitałem zagranicznym było w województwach o względnie skromniejszej infrastrukturze miejskiej: świętokrzyskim (2,2%), warmińsko-mazurskim (2,2%), opolskim (1,8%) i podlaskim (1,5%). Znaczne przestrzenne zróżnicowanie inwestycji zagranicznych w Polsce w niekorzystny sposób przyczynia się do podtrzymania tendencji podziału kraju na regiony nowoczesne i zacofane. Rozwijające się obszary kraju, otrzymując dodatkowy zastrzyk kapitału zagranicznego, przyspieszają swój wzrost i zwiększają swą atrakcyjność inwestycyjną. Zacofane, podupadłe regiony o wysokiej stopie bezrobocia, pozabawione zagranicznych inwestycji w coraz większym

stopniu odstają od reszty kraju, niezdolne do rozwiązania własnych problemów. Podział na rejony rozwijające się i zacofane pogłębia się, co ilustruje porównanie dynamiki przyrostu lokalizacji inwestorów zagranicznych w poszczególnych województwach w połowie 2001 roku w porównaniu z końcem 1998 roku. Warto zwrócić uwagę, że dynamika ta zdecydowanie najwyższa była w województwie mazowieckim, a wspomniane cztery województwa – świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, opolskie i podlaskie – należały do grupy województw o najniższej wartości omawianego wskaźnika. Dla przewyższenia niekorzystnych trendów konieczne jest prowadzenie systematycznej i długofalowej polityki regionalnej państwa, promowanie niektórych obszarów kraju i wprowadzanie mechanizmów zachęcających do inwestowania na tych właśnie terenach (tabela 3).

Andrzej Limański

PRZYPISY

- ¹⁾ A. BUDNIKOWSKI, Międzynarodowe stosunki gospodarcze, PWE, Warszawa 2001, s. 137–144.
- ²⁾ Ministerstwo Gospodarki RP (www.mg.gov.pl)
- ³⁾ Ph. KOTLER, S. JATUSRIPITAK, S. MAESINCEE, *Marketing narodów. Strategiczne podejście do budowania bogactwa narodowego*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1999, s. 66–68.
- ⁴⁾ Państwowa Agencja Inwestycji Zagranicznych (www.pai.gov.pl).

Autor: prof. dr, rektor Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.